

УДК (UDC) 94(477)“1917/1921”
<https://doi.org/10.21272/starovyna.2021.58.2>

ВЛАСЕНКО В. М., КУРІННОЙ О. С.

ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ АНДРІЄВСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр. НА ЧЕРНІГІВЩИНІ (за матеріалами архівно-слідчої справи Василя Андрієвського)

У статті йдеться про участь Василя Васильовича Андрієвського в Українській революції 1917-1921 рр. На основі його архівно-слідчої справи, що зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України, охарактеризовано основні віхи біографії В. Андрієвського. Висвітлена його участь в українському русі, розбудові українських громадських і державних інституцій, повстанських загонів у Борзнянському і Сосницькому повітах, містах Кролевець, Новгород-Сіверський, Чернігів, селі Рожнівка Чернігівської губернії, а також у Києві.

Ключові слова: Василь Андрієвський, вільне козацтво, еміграція, революція, Українська Центральна Рада, Чернігівщина.

Деякі роки поспіль у нашій країні відзначають 100-річчя Української революції 1917-1921 рр. Опубліковано чимало монографій, статей, довідників, збірників документів, епістолярної спадщини учасників революції як на рівні країни, так і окремих регіонів. Частина з них присвячена діяльності у цей період окремих постатей. Серед активних учасників революції на Чернігівщині згадується і відомий український громадський діяч, автор численних публікацій в українській пресі, член «Братства тарасівців» і чернігівських «Громади» та «Просвіти», один з лідерів українського руху на Борзнянщині та Кролевеччині у 1917-1918 рр. Василь Трохимович Андрієвський (1861-1918). З-поміж його друзів і колег були Б. Грінченко, О. Кониський, М. Коцюбинський, І. Шраг та інші. Діяльність В. Андрієвського на професійній і громадській нивах знайшла відображення в науковій літературі [1]. Але майже невідомим в історії революції залишається ім'я його сина - Василя Васильовича Андрієвського, який у 1919 р. вийшов на еміграцію, жив в Югославії, публікувався в українській пресі у Варшаві, Львові, Парижі, Празі, а повернувся в Україну у заграбованому вагоні завдяки спеціальній радянській службі СМЕРШ. І хоча у публікаціях про українську політичну еміграцію в Королівстві сербів, хорватів і словенців (з 1929 р. - Югославія) його згадують неодноразово [2-7], проте бракує інформації про участь у революційних подіях 1917-1919 рр. на Чернігівщині. Нещодавно у Галузевому державному архіві Служби безпеки України знайдено його архівно-слідчу справу. Саме тому автори поставили собі за мету розкрити основні віхи біографії В. Андрієвського періоду Української революції на Чернігівщині крізь призму матеріалів його архівно-слідчої справи.

Власенко Валерій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент, Сумський державний університет (Україна). ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, ResearcherID: P-3350-2017, ORCID: 0000-0003-2220-2239.

Курінной Олександр Станіславович - студент другого курсу, Сумський державний університет (Україна).

Василь Васильович Андрієвський у 1920-х - першій половині 1940-х рр. був одним з провідних діячів української політичної еміграції в Югославії, прихильником Державного Центру Української Народної Республіки в еміграції, ініціатором створення та керівником Українського товариства «Просвіта» в Белграді й Української громади в Белграді, членом управи Союзу українських організацій в Югославії, брав участь у Загальному емігрантському з'їзді, що відбувся 1929 р. в Празі, де виголосив доповідь про становище українців в Югославії. Листувався із міністром закордонних справ УНР в еміграції Олександром Шульгиним, мав зустрічі з Головним отаманом військ УНР Андрієм Ливицьким. Був особою без громадянства, не мав «нансенівського» паспорту.

Після приходу до цієї балканської країни червоної армії В. Андрієвським зацікавилася радянська спецслужба. Наприкінці 1944 р. його ім'я згадувалося на допитах голови управи Української громади у Смедерево Пилипа Чорного, якого того ж року розстріляли [8, арк. 6, 15, 17-19, 42-43]. 17 грудня 1946 р. щодо В. Андрієвського було порушено питання про кримінальне переслідування та відкриття відповідного провадження, наступного дня прийнято рішення про арешт, а 20 грудня заарештовано [9, арк. 1-5]. Наприкінці січня 1947 р. він вже перебував у внутрішній в'язниці Міністерства державної безпеки УРСР в Києві. 7 квітня 1947 р. військовий трибунал Українського округу МВС засудив В. Андрієвського до 10 років позбавлення волі з відбуванням покарання у виправно-трудовому таборі та конфіскацією майна. Подальша його доля авторам статті невідома. У вересні 1996 р. він був реабілітований за українськими законодавством [9, арк. 184-184зв].

В анкеті арештанта вказані дата і місце народження В. Андрієвського - 19 серпня 1895 р., с. Рожнівка Борзнянського пов. Чернігівської губ., нині Ічнянського р-ну Чернігівської обл. Місце проживання на момент арешту - м. Баня-Лука (Північна Боснія). Професія - торговець. Освіта - середня. Національність - українець. Громадянство - особа без громадянства. Одружений. Дружина - сербка Мілева Георгіївна Андрієвська [9, арк. 6-7].

Про участь Василя Васильовича у подіях 1917-1919 рр. йдеться у протоколах допитів його самого та показах свідків, які проживали у 1917-1919 рр. у Борзнянському, Кролевецькому та Сосновицькому повітах. З допиту В. Андрієвського від 21 жовтня 1946 р. дізнаємося, що його батько Василь Трохимович походив із родини священників, сам навчався на священника, але згодом став атеїстом. Працював у земських установах, 1917 р. його обрали головою Борзнянської повітової земської управи.

До 1915 р. Василь Васильович навчався, здобув фах агронома, працював на Трубчевських підприємствах Київського обласного військово-промислового комітету, на початку 1917 р. - в системі лісового господарства в Білорусі.

Влітку 1917 р. В. Андрієвський розпочав свою політичну діяльність. Виступав за створення самостійної України. Брав участь у роботі різноманітних українських громадських організацій, неодноразово обирався делегатом на українські губернські (чернігівські) з'їзди, був членом міської ради у Борзні.

Після визволення України від більшовиків німецькими й австро-угорськими військами навесні 1918 р. за пропозицією Борзнянської земської управи Василь Васильович виконував обов'язки повітового комісара, тобто фактично очолював всю цивільну владу в повіті. Після гетьманського перевороту 29 квітня 1918 р. подав у відставку і почав працювати у пересувному театрі. Захворів на «іспанку» (грип), лікувався вдома у с. Рожнівка. Там його відвідав начальник повітової Державної варти і запропонував створити у селі відповідний підрозділ. В. Андрієвський відмовився. Відбувся обшук його приміщення. Знайшли зброю. В. Андрієвського заарештували і передали німцям. Військовий суд виніс вирок - розстріл. Але його не встигли виконати, оскільки село звільнили повстанці-петлюрівці. Після звільнення Василя Васильовича призначили комісаром Борзнянського повіту. Перебував на посаді до другої половини грудня 1918 р. Потім переїхав до Києва, де працював начальником довідкового бюро при Конгресі трудового народу. На початку 1919 р., коли червона армія просувалася до Києва, разом із своїм братом Петром і товаришем Григорієм Дмитровичем Гуржеєм вирішили виїхати до Австралії. Оскільки в Києві вони не змогли отримати офіційні документи для цього, то вирішили виїхати до Станіслава (нині м. Івано-Франківськ), де перебував уряд Західноукраїнської Народної Республіки. Там отримали закордонні паспорти і через Будапешт та Загреб потрапили до міста Фіуме (нині Рієка). Італійська влада, вбачаючи в них більшовицьких агентів, заарештувала і відправили до міста Трієст, де рішенням військового суду їх видворили за межі Італії та заборонили в'їзд до країни на 5 років. Так у травні 1919 р. вони опинилися в Королівстві сербів, хорватів і словенців [9, арк. 15-16].

Під час допиту, що відбувся 17-19 грудня 1946 р., В. Андрієвський уточнив, що виїхав з України у лютому 1919 р. Зазначив також, що належав до Селянської спілки, яка тяжіла до Української партії соціалістів-революціонерів. Стверджував, що за своїми політичними переконаннями був петлюрівцем, сповідував ідею самостійної України [9, арк. 29-30].

У протоколі допиту від 5 лютого 1947 р. йшлося про діяльність В. Андрієвського на ниві красного письменства та журналістики. У 1912-1914 рр. публікував невеликі оповідання на сторінках київських періодичних видань «Огни» та «Маяк», під час Української революції - на шпальтах «Черниговской земской газеты» та кооперативного журналу «Муравейник». На початку 1918 р. на замовлення редактора «Черниговской земской газеты» була опублікована стаття політичного характеру, в якій В. Андрієвський закликав Чернігівське земство спорудити пам'ятник «українським добровольцям, загиблим у бою під Крутами». В Україні свої літературні твори (оповідання) підписував псевдонімом «Юрась», а статті - псевдонімом «Анский» [9, арк. 52-53].

На допиті, що відбувся 7 лютого 1947 р., В. Андрієвський уточнив попередні свідчення щодо своєї політичної діяльності в Україні. Вона розпочалася влітку 1917 р., коли він прибув до м. Кролевець, де жив його батько. Там став членом повітового українського комітету - суспільно-політичної організації, що виступала на підтримку Тимчасового уряду та за автономію України в складі оновленої Росії. Комітет організував у місті

мітинги та маніфестації, на яких агітував за скликання Установчих зборів та порушення ними питання автономії України. Крім того, Василь Васильович брав участь в Українському повітовому з'їзді, що відбувся влітку 1917 р. в Новгород-Сіверському, де вирішувалося питання про територіальну приналежність Новгород-Сіверського повіту у майбутній державі. В. Андрієвський виступав за те, щоб Новгород-Сіверщина належала Україні. Така резолюція і була прийнята.

Кролевецький український комітет делегував Василя Васильовича до Чернігова на I Губернський український з'їзд, на якому обговорювалися питання автономії України та земельної реформи. З першого питання з'їзд підтримав автономію як підставу порушення його на Установчих зборах. На цьому форумі він не виступав, але був обраний до Української губернської ради. Не маючи постійної роботи, у вересні 1917 р. виїхав до Києва, де звернувся до бюро праці при Українській Центральній Раді. Йому запропонували посади повітового агронома або інструктора-організатора у Сосницькому пов. Чернігівської губ. Він обрав другу. Перебуваючи на цій посаді три місяці, В. Андрієвський їздив по селах, організовував збори або мітинги щодо участі селян у виборах до Всеросійських установчих зборів, скликання Українських установчих зборів та проведення земельної реформи за програмою українських соціалістів-революціонерів. До жовтневого перевороту (революції) 1917 р. поставився нейтрально, оскільки вважав це справою виключно росіян. Виступав за підтримку української влади в Києві.

Після наступу червоної армії у грудні 1917 р. В. Андрієвський виїхав спочатку до Кролевця, де жили його родичі, а згодом - до Рожнівки, де перебував до звільнення села від більшовиків. За часів більшовицької влади у селі існувала організація Українського вільного козацтва на чолі із Павлютою. Вона не виявляла активності до приїзду з Борзни полковника Лихошерста, який заявив, що більшовики готуються влаштувати у місті різню, тому треба цьому завадити. Був сформований загін у 75 осіб на чолі з полковником Лихошерстом, куди увійшов і В. Андрієвський. Вночі загін без опору захопив місто, заарештував кількох осіб, які працювали у радянських установах, і через три дні повернувся до Рожнівки. Невдовзі повіт звільнили німецькі війська. Близько двох місяців В. Андрієвський був комісаром Борзнянського повіту. Після гетьманського перевороту подав у відставку. Але ще два тижні виконував свої обов'язки до призначення гетьманом повітового старости. В. Андрієвський зауважив, що протягом цього періоду не виконав жодного наказу чи розпорядження Міністерства внутрішніх справ.

Після звільнення з посади організував українську театральну труп, з якою мандрував містами Лівобережної України. В. Андрієвський уточнив, що після обшуку його запроторили спочатку до в'язниці в Ічні, потім в Борзні (два тижні), а далі передали німцям. Завдяки клопотанню голови повітової управи його відпустили на поруки до засідання німецького військового суду (Ніжин). Тоді ж почалося повстання проти гетьмана. В. Андрієвського заарештували вдруге і помістили до Борзнянської в'язниці. Звідти його звільнили повстанці отамана Ангела, які першими увійшли до міста. Одразу

після звільнення з в'язниці В. Андрієвського знову призначили комісаром Борзнянського повіту. Працював на цій посаді до кінця грудня 1918 р. При наближенні загонів червоної армії з боку Конотопа, він разом зі своїм помічником та начальником повітової міліції виїхав до Києва. У столиці В. Андрієвський звернувся до міністра внутрішніх справ УНР О. Мицюка і невдовзі був призначений начальником інформаційного бюро при Трудовому конгресі, засідання якого тоді відбувалися. Робота полягала у поширенні серед делегатів конгресу різноманітних довідкових матеріалів. Тоді ж познайомився з Андрієм Лівицьким, який очолював канцелярію Трудового конгресу [9, арк. 56-63].

На допиті, що відбувся 26 лютого 1947 р., йшлося про перипетії виїзду з України. Зазначалося, що це сталося в середині січня 1919 р. На шляху до Західної України біженці на 10 днів затрималися у Проскуріві (нині Хмельницький). Потім прямували до Тернополя, звідти через Бережани і Стрий до Станіслава, де звернулися до міністра освіти за документами. Отримавши їх, безперешкодно виїхали до Будапешта. В угорській столиці перебували 2-3 тижні. Звернулися за допомогою до Надзвичайної дипломатичної місії УНР. В. Андрієвський там зустрів свого знайомого Миколу Шрага, який намагався отримати відповідні документи в англійському та французькому посольствах, але марно. Тоді біженці звернулися до Міжнародного географічного товариства. Отримавши посвідчення кореспондентів цього товариства, а також Угорського національного музею щодо збору колекції комах в Австралії, вирушили до м. Фіуме [9, арк. 64-65].

Свідок Кузьменко Олександр Васильович стверджує, що Василь Андрієвський прибув до Сосниці у серпні 1917 р. як уповноважений Української Центральної Ради, перебував у місті на момент Жовтневої революції, особисто брав участь у формуванні в місті загону «Вільного козацтва», головним завданням якого був захист самостійної України. На думку свідка, Андрієвський безпосередньо не брав участі у збройному протистоянні з червоною армією, але організовував різноманітні мітинги та збори, на яких агітував за самостійну Україну, іноді на зборах молоді грав на бандурі. Із Сосниці виїхав у травні чи квітні 1918 р. [9, арк. 125-125зв].

Зауважимо, що головні віхи своєї біографії та участі у революції В. Андрієвський виклав у листі до представника військового міністра УНР на Балканах і в Туреччині Василя Филоновича від 25 червня 1934 р. [10, арк. 31зв-32].

Отже, з архівно-слідчої справи випливає, що в період революційних подій на Чернігівщині Василь Васильович Андрієвський брав активну участь в українському національному русі та державотворенні, обіймав низку адміністративних посад у Борзнянському та Сосницькому повітах, сприяв організації Українського вільного козацтва у регіоні, обирався до губернської та повітових українських комітетів (рад), працював в органах, які забезпечували діяльність Конгресу трудового народу, виступав за створення самостійної, суверенної та незалежної України, підтримував Центральну Раду та Директорію УНР. Матеріали архівно-слідчої справи є релевантними та

репрезентативними. Перспективними, на думку авторів, є дослідження емігрантського періоду життя В. Андрієвського.

1. Демченко Т. Василь Андрієвський: штрихи до біографії // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр.: зб. наук. пр. Київ, 2013. Вип. 9. С. 168-180.
2. Власенко В. Українська громада у Белграді у міжвоєнний період (за матеріалами паризького «Тризуба») // Київська старовина. 2011. № 1. С. 123-136.
3. Власенко В. Шевченківські свята міжвоєнної української еміграції в Югославії (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб») // Величина малих іезичких, књижевних, культурних и исторических традициях: зб. радова. Нови Сад, 2012. С. 95-105.
4. Власенко В. Громадські організації української еміграції в Сербії у міжвоєнний період // Украјинистика и словенски свет: Зб. науч. радова. Београд: Филолошки факултет, 2017. С. 436-446.
5. Власенко В. Українське товариство Просвіта в Загребі у 1922-1941 рр. (організаційна структура) // Русинистични студии. Нови Сад, 2017. № 1. С. 97-112.
6. Гула О. Діяльність українських культурно-просвітницьких організацій у Королівстві СХС/Югославія як чинник збереження національної ідентичності (1918-1941 рр.) // Часопис української історії. Київ, 2017. Вип. 37. С. 30-38.
7. Власенко В. Міжвоєнна українська політична еміграція в Югославії: відносини з владою // Україна дипломатична. Київ, 2019. Вип. XX. С. 132-140.
8. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), ф. 6, оп. 1, спр. 73927фп, 54 арк.
9. ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 73081фп, 185 арк.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп. 2, спр. 279, 259 арк.

References

1. Demchenko T. Vasyl Andriievskiy: shtrykhy do biohrafii // Problemy vyvchennia istorii Ukrainsoi revoliutsii 1917-1921 rr.: zb. nauk. pr. Kyiv, 2013. Vyp. 9. S. 168-180.
2. Vlasenko V. Ukrainaska hromada u Belhradi u mizhvoiennyi period (za materialamy paryzkoho «Tryzuba») // Kyivska starovyna. 2011. № 1. S. 123-136.
3. Vlasenko V. Shevchenkivski sviata mizhvoiennoi ukrainsoi emihratsii v Yuhoslavii (za materialamy paryzkoho tyzhnevika «Tryzub») // Velychyna malykh jezychkykh, knyzhnevnykh, kulturnykh y ystoriyskykh tradytsiyakh: zb. radova. Novy Sad, 2012. S. 95-105.
4. Vlasenko V. Hromadski orhanizatsii ukrainsoi emihratsii v Serbii u mizhvoiennyi period // Ukrajynstyka y slovensky svet: Zb. nauch. radova. Beograd: Fyloloshky fakultet, 2017. S. 436-446.
5. Vlasenko V. Ukrainske tovarystvo Prosvita v Zahrebi u 1922-1941 rr. (orhanizatsiina struktura) // Rusynystychny studyi. Novy Sad, 2017. № 1. S. 97-112.
6. Hula O. Diialnist ukrainskykh kulturno-prosvitnytskykh orhanizatsii u Korolivstvi SKhS/ Iuhoslaviia yak chynnyk zberezhenia natsionalnoi identychnosti (1918-1941 rr.) // Chasopys ukrainsoi istorii. Kyiv, 2017. Vyp. 37. S. 30-38.
7. Vlasenko V. Mizhvoienna ukrainaska politychna emihratsiia v Yuhoslavii: vidnosyny z vladoiu // Ukraina dyplomatychna. Kyiv, 2019. Vyp. XX. S. 132-140.
8. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (HDA SBU), f. 6, op. 1, spr. 73927fp, 54 ark.
9. HDA SBU, f. 6, op. 1, spr. 73081fp, 185 ark.
10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy, f. 269, op. 2, spr. 279, 259 ark.

Vlasenko V. M., Kurinnoy A. S.

PhD (History), Associate Professor (Ukraine), Sumy State University. ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, ResearcherID: P-3350-2017, ORCID: 0000-0003-2220-2239.

2nd year student, Sumy State University (Ukraine).

VASYL VASYLIOVYCH ANDRIYEVSKY DURING THE PERIOD OF THE UKRAINIAN REVOLUTION IN 1917-1921 IN CHERNIHIV REGION (based on the materials of Vasyl Andriyevsky's archive-investigation file)

The lack of the scientific literature concerning Vasyl Vasyliovych Andriyevsky's participation in the Ukrainian revolution in 1917-1921 in Chernihiv region is stated.

His surname (as the leader of such immigrant organizations as Ukrainian Society Prosvita, Ukrainian Community, the Union of Ukrainian Organizations in Yugoslavia) is mentioned in solitary publications about the Ukrainian political immigration in the period between two world wars. The documents and materials of Vasyl Andriyevsky's archive-investigation file used by the authors are kept in the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. They are representational and fill the gap in the issue concerning his participation in the revolutionary events in Chernihiv region in 1917-1921. The main directions of Vasyl Andriyevsky's activities while holding the positions of the commissar in Borzna county and the instructor-organizer of the Ukrainian National Rada in Sosnytsia county are covered. The attention to Vasyl Andriyevsky's participation in the Ukrainian province (Chernihiv) and county congresses (Borzna, Novgorod-Siversky, Sosnytsia), in relevant Ukrainian committees, in founding the detachments of "Ukrainian free Cossacks" is updated. His work in the institutions that ensured functioning of the Labour Congress in Kyiv is emphasized. Vasyl Andriyevsky's achievements in the field of creative writing and journalism are characterized. The information concerning his publications on the pages of such periodical issues as "Ohni", "Mayak", "Muraveinik" (Kyiv) and "Chernihivska Zemska Hazeta" is mentioned. In the author's opinion the studies of Vasyl Andriyevsky's immigration period, participation in the immigrant unifying movement and literature efforts are promising.

Key words: *Vasyl Andriyevsky, free Cossacks, immigration, revolution, the Ukrainian National Rada, Chernihiv region.*

Отримано 02.06.2021